

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมซึ่งต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เมื่อทุกคนอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน มีกติกาของสังคมที่ต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่อย่างสงบเรียบร้อย วิธีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้เราเรียกว่า “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มแต่ละชาติจะมีลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น ๆ ซึ่งแสดงออกทางด้านภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน ประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม และขณะเดียวกันวัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมาก หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดีงามและเหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้า ตรงกันข้ามหากสังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ต่ำลง มีแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี มีค่านิยมที่ไม่เหมาะสม สังคมนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าและในที่สุดก็อาจสูญเสียความเป็นชาติได้ เพราะถูกรุกรานทางวัฒนธรรม (ณรงค์ เส็งประชา, 2532, หน้า 18)

วัฒนธรรมจะแสดงออกถึง “วิถีชีวิต” ของมนุษย์แตกต่างกันตามแต่ละกลุ่ม แต่ละสังคมแต่ละชาติ วัฒนธรรมของชาวไทยย่อมแตกต่างจากวัฒนธรรมของชาวจีนหรือวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น และในสังคมใหญ่ก็ยังมีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มขึ้นมาอีก ซึ่งทางสังคมวิทยาเรียกว่า “วัฒนธรรมย่อย” (อานนท์ อาภาภิรมย์, 2525, หน้า 12 - 13)

วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากประสบการณ์ การสร้างสม การสืบทอดและการถ่ายทอดเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ เรียนรู้จากสิ่งที่เราใช้ เราเห็นในสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ เช่น ชาวนารู้จักวิธีทำนาหว่านข้าวจากพ่อแม่ เด็กเรียนรู้วิธีการแต่งกายจากพ่อแม่ วัฒนธรรมเป็น “มรดกทางสังคม” (สุพัตรา สุภาพ, 2536, หน้า 101) วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้

โดยมีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน มีการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อมา เช่น การสร้างบ้านเรือน เครื่องแต่งกาย การประกอบอาหาร

ถ้าเรายอมรับความหมายกว้าง ๆ ของ วัฒนธรรม ว่าหมายถึง วิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม อันเป็นผลของการที่มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติ และจากสังคมของมนุษย์ด้วยกันแล้วสังคมประสพการณ์ที่เรียนรู้แล้วไว้ปรับตัว ถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยที่ไม่เคยหยุดนิ่ง สังคม วัฒนธรรมที่ไม่เคยหยุดนิ่ง หากแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าในแนวทางที่เป็นความเจริญหรือเสื่อมลง โดยนัยนี้ ทุกสังคม-วัฒนธรรมย่อมมีพลวัต (Dynamism) พลวัตนี้ตัวการที่สำคัญก็คือ มนุษย์ผู้เผชิญกับปัญหาท้าทายต่างๆ แล้วสร้าง “โลก” ของมนุษย์ขึ้นมาให้แตกต่างจากโลกของพืชและสัตว์ และสรรพสิ่งทั้งปวง แล้วมนุษย์ก็หวนกลับมาใช้สิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมตัว เพื่อเปลี่ยนแปลงโลกตามมโนทัศน์ของตน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2538, หน้า 73)

วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2521, หน้า 21) การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษาของผู้คนในสังคม การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เหตุปัจจัยก็มาจากทั้งภายในและภายนอก ปัจจุบันเป็นผลมาจากอดีตและปัจจุบัน ก็กำลังส่งผลต่อเนื่องไปสู่อนาคต จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งของสังคมมนุษย์ชาติที่มีได้ตั้งอยู่เป็นเอกเทศแต่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมอื่นอยู่ตลอดเวลา เช่น ทุกวันนี้เราเลือกรับกระแสเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยม และบริโภคนิยมของทางตะวันตกเอามาสู่วิถีชีวิตเรา ซึ่งมองดูเหมือนว่าเศรษฐกิจทุนนิยมและบริโภคนิยมได้บันดาลให้คนไทยในประเทศมีความสะดวกสบายมากขึ้น อาทิ ไฟฟ้า ระบบสื่อสารที่ทันสมัย เทคโนโลยีแปลกๆ ใหม่ ๆ แต่ในความเป็นจริงนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำลายวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนไปอย่างน่าเสียดาย อีกด้านหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไม่มีพรมแดนกั้นระหว่างความล้นไหลทางวัฒนธรรมในวันนี้วัฒนธรรมพื้นราบยังคงล้นไหลขึ้นสู่ยอดคอคอย ในขณะที่วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อดั้งเดิมของชนกลุ่มน้อยค่อย ๆ ถูกกลืนหายไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากการรับวัฒนธรรมใหม่ (วิมล กิจวานิชขจร, 2540, หน้า 9)

Lenski (อ้างในจามมรี พิทักษ์วงศ์, 2529, หน้า 10-11) ได้กล่าวว่า มีปัจจัย 5 ประการที่มีผลต่ออัตราการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ ต้นทุนความรู้ที่สังคมสะสมเอาไว้

จำนวนประชากรในสังคม การติดต่อกับสังคมอื่น เมื่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมีมาก และทัศนคติของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมี 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป (Static) กับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทันทีทันใด (Dynamic) (สนธยา พลศรี, 2523, หน้า 101)

การเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ เช่น ในเรื่องของการผลิต อดีตยังไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัยต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเฉลียวฉลาดขึ้น ซึ่งเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ มนุษย์ได้พัฒนาหลักมาใช้ประโยชน์ สร้างเครื่องมือการผลิตใหม่ๆ เช่น จอบและเสียมขึ้นมาแทนไม้แหลมที่ใช้ขุดดิน ต่อมาได้พัฒนาเป็นรถไถ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทันทีทันใด เช่น การที่รัฐบาลกระจายความเจริญต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชนโดยการใช้ระบบการศึกษาเพื่อให้ชาวบ้านได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง พ่อค้าได้มีการค้าขายเข้าไปซื้อผลผลิตทางการเกษตรในชุมชนหมู่บ้าน ชาวชนบทได้เข้ามาในเมืองเพื่อมาซื้อสินค้าและหางานทำในเมือง ผลการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นก็จะเป็นเรื่องของการใช้ภาษาและการแต่งกายแบบสังคมเมืองซึ่งเกิดขึ้นในอัตราที่เร็วมาก

เนื่องจากวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทำให้ผู้วิจัยสนใจอยากทราบว่า วัฒนธรรมของชุมชนมีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และมีเงื่อนไขใดบ้างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยจะมีประโยชน์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา
2. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา
3. ผลของการวิจัยจะเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องราววัฒนธรรมของชาวเขามีประโยชน์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนที่เหมาะสมต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้จำกัดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกศึกษาชุมชนชาวเขาเผ่ามูเซอแดง หมู่บ้านพญาทอง ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งสาเหตุที่เลือกชุมชนนี้เนื่องจากมีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน มีวัฒนธรรมการแต่งกาย มีวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน และวัฒนธรรมการบริโภคที่เป็นของชุมชน

แต่ชุมชนนี้มีลักษณะที่น่าสนใจศึกษาเนื่องจาก ชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนเรื่องของวัฒนธรรม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ อาทิ นโยบายทางด้านเศรษฐกิจ การส่งเสริมในเรื่องของการศึกษา เทคโนโลยีความเจริญ มีถนนตัดผ่านเข้าสู่หมู่บ้าน ชุมชนมีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้าหมู่บ้าน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมดั้งเดิมยังคงอยู่ในขณะเดียวกันก็รับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาผสมผสาน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 บริบทชุมชน มีประเด็นหลักที่ศึกษาดังนี้

- ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เช่น การตั้งถิ่นฐานชุมชนตั้งแต่เมื่อไหร่ อพยพมาจากไหน ใครเป็นผู้นำ ทำไมจึงมาอยู่ที่นี่
- สภาพทางกายภาพ เช่น สถานที่ตั้ง การเข้าออกชุมชน
ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคม

- สภาพทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน เช่น เรื่องการประกอบอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้

2.2 สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ทำการศึกษาในเรื่องของประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ แต่ประเด็นหลักที่สำคัญที่เน้นในการวิจัยครั้งนี้คือ เรื่องของ

- วัฒนธรรมการแต่งกาย
- วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน
- วัฒนธรรมการบริโภค

2.3 รูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนในด้านการแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน การบริโภคโดยการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการเปลี่ยนแปลงใน 4 รูปแบบ ได้แก่

- นวัตกรรม (Innovation) การคิดและทำสิ่งใหม่ขึ้นโดยมีผู้ริเริ่มพฤติกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาและต่อมาก็มีคนอื่นทำตาม
- การยอมรับทางสังคม (Social Acceptance) ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลกลุ่มเล็ก กลุ่มคนทั้งในชุมชน
- การเลือกรับ (Selective Elimination) ซึ่งอยู่ภายใต้บริบทปัจจัยและเงื่อนไขในสังคมนั้นๆ
- การผสมผสาน (Integration) เป็นการปรับของเก่าให้เข้ากับของใหม่ หรือ ปรับของใหม่ให้เข้ากับของเก่า

2.4 เงื่อนไขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน และการบริโภค แล้วใช้เงื่อนไขปัจจัยของเลนส์ในการวิเคราะห์ ได้แก่

- ต้นทุนความรู้ที่สังคมสะสมเอาไว้
- จำนวนประชากรในสังคม
- การติดต่อกับสังคมอื่น
- เมื่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมีมาก
- ทักษะของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลง

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมใน 4 รูปแบบ ได้แก่ นวัตกรรม การยอมรับ การเลือกรับและการผสมผสาน

เงื่อนไขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง ปัจจัยภายในและภายนอก ได้แก่

- ต้นทุนความรู้ที่สังคมสะสมไว้
- จำนวนประชากรในสังคม
- การติดต่อกับสังคมอื่น
- เมื่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมีมาก
- ทักษะของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลง